

15. Пославська Н. Структура і семантика словотвірних парадигм дієслів із семою руйнування об'єкта: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 «Українська мова» / Пославська Наталія Михайлівна; Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ, 2006. – 20с.

16. Русанівський В. Префіксальний словотвір / В.М.Русанівський // Словотвір сучасної української літературної мови. – К.: Наукова думка, 1979. – С. 228 – 284.

17. Соколова С. Префіксальний словотвір дієслів у сучасній українській мові / С.О.Соколова. – К.: Наук. думка, 2003. – 283с.

18. Чубань Т. Вираження категорії виду дієсловами зі значенням звучання: Режим доступу до журн.: [tpp://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Tidf/2009_6/pdf/ChubanT.pdf](http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Tidf/2009_6/pdf/ChubanT.pdf).

19. Юсип-Якимович Ю. Моделювання системи звуконаслідувальної лексики: Семантика. Фонетика. Словотвір (на матеріалі українських говорів Карпат): монографія / Юсип-Якимович Ю.В. – Ужгород : Гражда, 2006. – 212 с.

20. Юсип-Якимович В. Ономапоетика українських говорів Карпат: семантична, фонетична, словотвірна структура та похідність онома топів : монографія / Юсип-Якимович Ю.В. – Ужгород : Гражда, 2007. – 268 с.

In this article the author analyzes the verbative zone of the bestial verbs in the Ukrainian language, identifies its structure, differentiates transpositional, mutational and modificational derivatives, characterizes their word-formative productivity and elucidates the specific character of the verbative word-formation from the bestial verbs.

Key words: verb-onomatop, bestial verb, verbative, verbative zone, word-formative paradigm, word-formative formant.

УДК 811.161.2'373.22

Ольга Лужецька (Тернопіль)

МІКРОТОПОНІМИ СКЛАДЕНОЇ СТРУКТУРИ БЕРЕЖАНЩИНИ ТА ПІДГАСЬЧНИНИ

У статті проаналізовано близько 500 дво- та багатокomпонентних мікротопонімів складеної структури Бережанщини і Підгасцьчини з метою виявлення структурно-словотвірних особливостей назв місцевих мікрооб'єктів та встановлення продуктивності конкретних структурно-словотвірних моделей і їх формантів на досліджуваній нами території.

Ключові слова: мікротопонім, атрибут, прийменникові конструкції, орографічний термін, денотат.

Бережанський та Підгасцький райони розташовані на заході Тернопільщини, в мальовничій долині річки Золота Липа. Обидва райони є складовою частиною історико-географічного регіону України – Опілля. Мікротопонімікон цієї, як і багатьох інших територій України досі не

лише не досліджений, але й не зібраний у повному обсязі. У той же час цей пропріальний матеріал містить у собі дуже цінні дані з історії та культури народу, однак протягом уже багатьох десятиліть зазнав і продовжує зазнавати значних кількісних і якісних втрат.

На сьогоднішній день відносно ґрунтовно досліджено мікротопонімікон лише окремих регіонів України, зокрема Західного Поділля (Н.Лісняк), Чернівецької області (І.Чеховський), Сколівщини (Н.Сокіл), Рівненщини (Я.Пура), басейну річки Ужа на Закарпатті (В.Баньої), півночі Львівської області (О.Проць), Чернігівсько-Сумського Полісся (Є.Черепанова), Підгір'я (О.Михальчук) та ін.

Вивчення мікротопонімії Опілля передбачає лексико-семантичний та словотвірний аналіз власних назв місцевих мікрооб'єктів, щоб, спираючись на них, виявити структурно-словотвірні особливості мікротопонімів та встановити продуктивність конкретних структурно-словотвірних моделей і їх формантів на певній території. Досліджуючи зібраний нами онімний фактаж, тобто анойконіми цієї місцевості у простій та складеній формах, виділяємо прості (монолексемні), складні та складені найменування, а також прийменникові сполуки. Кожен із зазначених варіантів назв має відповідні моделі.

Предметом нинішньої розвідки ми обрали близько 500 дво- та багатоконпонентних мікротопонімів складеної структури Бережанщини і Підгаєччини.

Складені назви вживаються в різних класах власних географічних найменувань, але найчастіше у мікротопонімії. Власне мікротопонімам притаманні багатоконпонентні описові структури, що, з одного боку, вирізняє їх з-поміж інших онімних класів, а, з іншого боку, утотожнює їх із загальними найменуваннями. За допомогою таких описових формацій чіткіше іменується певний об'єкт на місцевості.

Свого ж часу польський мовознавець С. Роспонд у класифікації слов'янських топонімів за структурно-граматичними ознаками виокремив назви-словосполучення (*zestawienia syntaktyczne*) разом зі складними (*złożenia, zrosty*), об'єднуючи їх у «композиційні» [6, 49]. Такі структури розглядав також В. Никонов, прагнучи з'ясувати співвідношення компонентів у складених назвах і в словосполученнях [4, 91]. Деякі неточності у класифікації В. Роспонда зауважив Ю. Карпенко, зазначаючи, що словосполучення (Велике Поле) може розвиватися не лише шляхом лексикалізації, тобто злиття його компонентів (Великопілля), але й шляхом еліптизації одного з них (Велике або Поле) [2, 346]. З огляду на це топоніми-словосполучення варто розглядати як окремий тип номінації.

Мікротопоніми складеної структури ми поділяємо на дво- та багато-

компонентні. Вони запрозентовані 1) дволексемними сполуками та 2) прийменниковими конструкціями, у межах яких виділяємо ще окремі підгрупи.

1) Виникнення складених словосполук пояснюється тим, що у багатьох випадках проста (однослівна) назва не була достатньою для вищого окреслення певного об'єкту, тому, поруч з однослівними найменуваннями, вживаються також складені назви. На думку М. Корсакової, у складених найменуваннях, географічні терміни виражають основне лексичне значення денотата по відношенню до прикметників, чи інших частин мови, які виконують атрибутивну функцію [3, 64].

Складені словосполуки досліджуваного регіону поділяємо на дві групи: першу ілюструють назви, що складаються з прикметника та іменника, а другу – числівник + іменник.

У межах мікротопонімів першої моделі виділяємо наступні підгрупи:

а) мікротопоніми, атрибутом яких є якісний прикметник (супровідний компонент) + географічний термін (опорний компонент): п. Біла Дорога (Гнвч., Брж.), п. Весела Долина (Глгч., Брж.), в. Свята Гора (Юст., Пдг.) тощо;

б) мікротопоніми, атрибутом яких є відносний прикметник (супровідний компонент) + географічний термін (опорний компонент): п. Вовча Долина (Стрг., Брж.), ч.с. Воронячий Кінець (Мрн., Пдг.) та ін.;

в) мікротопоніми, атрибутом яких є присвійний прикметник (супровідний компонент) + географічний термін (опорний компонент): п. Басова Гора (Глгч., Пдг.), п. Мачрошина Долина (Глгч., Пдг.) та ін.;

г) мікротопоніми, атрибутом яких є присвійно-відносний прикметник (супровідний компонент) + географічний термін (опорний компонент): п. Дуброва Надрічянська (Нрч., Брж.), п. Пліхівські Загороди (Плхв., Брж.) тощо.

Атрибути за семантикою також можуть бути поділені на окремі підгрупи. Так, якісні прикметники вказують на розмір, форму, зовнішній вигляд мікрореалії, час виникнення або давність існування, місцезнаходження, іншу якісну його характеристику і т. д. Сюди відносимо такі назви дрібних об'єктів: п. Біла Глина (Влщ., Брж.), горб Біла Гора (Гтск., Пдг.; Кт., Пдг.), дол. Глибока Дебра (Дмн., Брж.), п. Гори Горішні (Ргч., Брж.), п. Кути Дальні (Нржв., Брж.), в. Малий Бік (Глгч., Пдг.), п. Малий Гай (Слв., Брж.), в. Старе Біше (Бщ., Брж.), вул./площа Хитрий Ринок (Пдв., Брж.), балка Широка Дебра (Ргч., Брж.) та ін., усього – 98 мікротопонімних одиниць.

Якщо атрибут виражений відносним прикметником, то вони виражають релятивно-присвійне значення: п. Вовча Долина (Стрг., Брж.), ч.с.

Воронячий Кінець (Мрн., Пдг.), ліс Дзвіничий Рів (Трст., Брж.), в. Кобилячий Кут (Влц., Брж.), п. Фігурна Долина (Нрв., Брж.), ліс/пас. Чернеча Гора (Плхв., Брж.), усього – 18 найменувань.

Коли атрибут виражений присвійним прикметником, то таких мікротопонімів значно більше, ніж у попередній групі і вони оформлені посесивно-релятивними формантами -ів (-ов-а, -ов-е), -ин (-а), -ськ тощо. Вони мотивовані насамперед християнськими іменами різної структури, значно рідше слов'янськими відкомполітичними іменами, а також давніми слов'янськими автохтонними відапелятивними іменами, тотожними з пізнішими прізвиськами та прізвищами: ліс Бабина Гора (Нржв., Брж.), п. Буракова Долина (Блкр., Пдг.), п. Войтосів Рів (Крн., Брж.; Крп., Брж.), лісок Волекшині Корчі (Влхв., Брж.), в. Оринин Жолоб (Слв., Брж.), рів Проців Рів (Урм., Брж.), п. Романова Долина (Ргч., Брж.), п. Томкове Поле (Ргч., Брж.), пас. Шандаришин Горб (Урм., Брж.), п. Юркова Долина (Блкр., Пдг.), п. Юркова Лінія (Ргч., Брж.), усього – 119 назв місцевих дрібних об'єктів.

До відантропонічних, а не до відапелятивних ми зараховуємо також і назви: п. Бабина Гора, ліс Ксьондзів Ліс і под. Як зазначає Д. Бучко, такі лексеми однозначно виконують в процесі комунікації функцію антропонімів [1, 20]. Подібне можна сказати і про назви Бабина Гора, Ксьондзів Ліс тощо.

Окрему підгрупу творять мікротопоніми, у яких атрибути, які походять від ойконімів, виражають присвійно-релятивне значення. Супровідні компоненти, твірними основами яких є ойконіми, свідчать про те, що номінований об'єкт знаходиться біля цього поселення або ж належить мешканцям того села. До цієї категорії належать наступні деривати: п. Дуброва Надрічянська (Нрч., Брж.), ліс Дукачівські Сосни (Урм., Брж.), в. Шумлянський Кінець (Слв.), загалом – 15 назв.

Першим компонентом складених назв можуть виступати також і порядкові числівники, які вказують на порядковий номер мікрооб'єкта. Нами виявлено лише одну сполуку такого типу: п. П'ята Секція (Кт., Пдг.) тощо. Виникнення таких формацій зумовлене насамперед потребою номінувати кілька однотипних об'єктів, що знаходилися близько один від одного, тому атрибути у цьому випадку виконують розрізняльну функцію.

Аналіз складених назв, атрибутами яких є прикметники та числівники, виявив, що на теренах досліджуваного регіону вони формують порівняно велику групу анойконімів. Часто атрибути назв мікрореалій творять протиставлення: Великий – Малий, Горішний - Долішний тощо, а самі денотати розташовані в межах одного і того ж кадастру. Однак до-

мінуючу позицію займає проста форма вираження, що можна пояснити зростаючою тенденцією до універбізації, та потреба необхідної диференціації спричиняє креацію і функціонування складених найменувань.

2) Характерною ознакою анойконімів різних регіонів України є значний відсоток у них прийменникових формацій. Не становить винятку і досліджуваний нами регіон. Прийменникові конструкції на Опіллі займають особливу нішу в мікротопоніміконі, бо сприяють урізноманітненню структурних засобів для більш детальної ідентифікації певних мікрореалій. Такі назви виконують насамперед локативні функції, а саме вказують на просторове розміщення мікротериторії. Як вважає Д. Бучко, ці конструкції вказують на локалізацію «безіменних» *de facto* об'єктів стосовно примітних і загальновідомих у певній місцевості об'єктів [1, 20]. Прийменникова конструкція є по суті назвою-орієнтиром, а не *de facto* прямою назвою відповідного географічного об'єкта. Функцію ж власного найменування виконує вказівка локалізації цього безіменного предмета, наприклад: пас. Під Ліском, пас. В Рові, ч. с. На Млинах і под. Виявлені нами прийменникові структури поділяємо на: а) власне прийменникові конструкції; б) номінативно-прийменникові конструкції.

У межах власне прийменникових конструкцій вирізняємо двокомпонентні назви, що складаються з одного прийменника та іменника, де домінуючу роль відіграє власне прийменник, оскільки він виконує своєрідну просторову функцію. Номінація об'єкта здійснюється через відповідний орієнтир на конкретну реалію за допомогою прийменників за, поза, під, попід, на: п. За Бригадов, в. Попід Гору, п. Під Грабиною, в. На Долину і под.

Прийменник за у мікротопонімах вказує, що означуваний об'єкт знаходиться за іншим примітним об'єктом стосовно номінатора. Аналізовані назви є двокомпонентними, де головним орієнтиром виступає географічний термін для окреслення рельєфу, рослинного покриву, промислів і ремесел, одиниць виміру площі: п. За Березником (Ркшн., Брж.), п. За Гайом (Ркшн., Брж.), п. За Горбом (Юст., Пдг.), п. За Рудкою (Юст., Пдг.), п. За Садом (Нрв., Брж.), п. За Селом (Слв., Брж.), п. За Ставом (Урм., Брж.), п. За Тополев (Ркшн., Брж.), п. За Фермов (Ндрч., Брж.), п. За Хрестом (Ркшн., Брж.; Ргч., Брж.), п. За Церквов (Жкв., Брж.; Ндрч., Брж.; Плхв., Брж.; Ркшн., Брж.), усього - 56 назв. Від інших власних назв прийменникові конструкції творяться значно рідше. Отже, виявлені нами мікротопоніми у поєднанні з прийменником за творять синтаксичні конструкції здебільшого на означення полів. У ролі мотиваторів таких формацій домінують назви орографічних об'єктів.

Прийменник під (попід) вказує на те, що номінована мікрореалія розташована стосовно номінатора перед іншим географічним об'єктом або нижче від нього, а назви вказують на рельєф, рослинний покрив, промисли і ремесла, форми об'єкта: пас. Під Бучинов (Плхв., Брж.), п. Під Вівсям (Юст., Пдг.), Попід Гору (Стрг., Брж.), п. Під Липами (Ргч., Брж.), пас. Під Роговчинов (Ст. Мст., Пдг.), загалом близько 20 одиниць.

Мікротопоніми з прийменником на детермінують місцевість, на якій розташований означуваний об'єкт [5, 50]. Як правило, такі прийменникові сполуки мотивуються термінами на позначення рельєфу, рослинного покриву, форми об'єкта. Сюди зараховуємо наступні найменування: п. На Болоті (Плхв., Брж.), ч.с. На Куті (Блкр., Пдг.; Ст. Мст., Пдг.), балка На Лазах (Гтск., Пдг.), пас. На Лінії (Мчщв., Брж.), п. На Ставку (Стрг., Брж.), п. На Травці (Плхв., Брж.; Ркшн., Брж.), п. На Хомі (Слв., Брж.), ч. с. На Хутір (Влщ., Брж.) та ін. Назви з прийменником на доволі продуктивні в мікротопонімії досліджуваної місцевості і презентовані 34 одиницями.

Мікротопоніми з прийменником в(у) вживаються, зазвичай, для окреслення рельєфу та рослинного покриву. На обсервованому терені нами зафіксовано 24 найменування дрібних об'єктів. До цієї групи відносимо: п. В Березі (Плхв., Брж.), пас. В Гаю (Урм., Брж.), пас. В Долинці (Урм., Брж.), п. В Дубах (Ндржв., Брж.), пас. В Лісі (Стрг., Брж.), пас. В Порубі (Урм., Брж.), пас. В Рові (Урм., Брж.) та ін.

Мікротопоніми з прийменником над (понад) вказують на те, що згаданий об'єкт розміщений вище від іншого. З його допомогою утворено небагато назв, переважно орографічного та гідрографічного походження.: п. Над Базаром (Плхв.), п. Над Гайом (Ркшн.), ліс Над Копійовским (Слв.), п. Над Ріков (Ндрч.), в. Понад Ріку (Дврц.), п. Над Ставом (Ндрч.) тощо. Загалом на досліджуваній території виявлено всього 12 дериватів.

Мікротопоніми з прийменником коло (біля) характеризують розташування номінованого об'єкта стосовно іншого. На території досліджуваної місцевості такі назви представлені значною кількістю прикладів: п./пас. Біля Автостанції (Юст., Пдг.), ч. с. Коло Броньки (Урм., Брж.), в. Біля Колодязя (Слц., Пдг.), п. Біля Ліса (Юст., Пдг.), пас. Коло Маринки (Блкр., Пдг.), пас. Коло Ріки (Стрг., Брж.), в'їзд/виїзд Коло Хреста (Урм., Брж.), в. Коло Хреста (Брнв., Брж.) тощо, усього 42 одиниці.

Отже, на території нами виявлено та зафіксовано близько 200 мікротопонімних одиниць у формі власне прийменникових конструкцій. Досліджуваний регіон представлено найбільше мікротопоніміями з прийменниками за, під, на, коло (біля), що найчіткіше описує місцезнаходження відповідного дрібного об'єкта в просторі.

б) Номінативно-прийменникові конструкції характеризуються тим,

що крім одного чи кількох прийменників у їхній склад входять цілі синтаксичні конструкції з метою чіткішої конкретизації об'єкта. Для Опілля такі найменування, як правило, не притаманні й презентуються небагатьма прикладами. Мікротопоніми цієї місцевості виражені такими конструкціями: 1) іменник + прийменник + іменник: п. Поле За Паламаром (Ргч., Брж.), п. Поле За Парком (Курн., Брж.), п. Поле За Саксоном (Курн., Брж.), п. Поле За Хрестом (Ргч., Брж.), п. Поле Під Грушков (Курн., Брж.), п. Поле Під Липами (Ргч., Брж.) тощо; 2) іменник + прикметник + іменник: цв. Цвинтар Січових Стрільців (Псхв., Брж.) та ін.; 3) прийменник + прикметник + іменник: п. Біля Тракторної Бригади (Юст., Пдг.), п. До Глибокої Долини (Юст., Пдг.), ч.с. Під Високим Берегом (Глч., Пдг.) тощо.

Найтиповішою для мікротопонімікону Бережанщини та Підгаєччини (Південно-Західного Опілля) є формація іменник + прийменник + іменник, на зразок: п. Поле Коло Анни (Курн., Брж.), п. Поле Коло Дуба (Курн., Брж.) та ін., коли для локалізації конкретної реалії використовується назва іншої важливої для номінатора території. Інші словосполучення становлять поодинокі випадки в мікротопонімії зазначеного регіону. Аналізовані конструкції номінують насамперед поля, пасовища, зрідка інші мікрооб'єкти. В цілому такі багаточленні назви мало вживаються на теренах цього краю. Нами зафіксовано лише 45 найменувань.

Аналіз мікротопонімів складеної структури досліджуваного регіону показав, що на цій території дво- та багатокomпонентні сполуки посідають вагоме місце серед усіх виявлених тут мікротопонімів. Така значна кількість пояснюється бажанням номінаторів максимально точно визначити приналежність чи локалізацію конкретної ділянки землі. Щодо дериватів прийменникового походження, то найбільше мікротопонімів ужито з прийменниками за, на, коло, які найточніше характеризують розміщення мікрооб'єкта в просторі. А серед дволекsemних формацій домінують творення, оформлені посесивно-релятивними формантами.

1. Бучко Д. Г. Аноніми сіл давнього Любачівського повіту // *Mikrotoponimia na pograniczach językowo-kulturowych*. – Lublin, 2005. – S. 17-23.

2. Карпенко Ю. А. Топонімія Буковини / Дисертація на здобуття вченого ступеня доктора філологічних наук – Чернівці: 1967. – 520с.

3. Корсакова М. Састаунья мікратапонімы Петрыкаушчыны. – Минск, 1973. – с.63.

4. Никонов В. А. Введение в топонимику. – М.: Наука, 1965. – 185с.

5. Подольская Н. В. Типовые восточнославянские топоосновы. Словообразовательный анализ. – М.: Наука, 1983. – 160с.

6. Rospond S. Klasyfikacja strukturalno – gramatyczna słowiańskich nazw geograficznych. Wrocław – 1957. – 67s.

в.- вулиця	
л. – ліс	
кр. – криниця	
пас.- пасовище	
пот. – потік	
п. – поле	
р. – ріка	
стр. – стумок	
цв. - цвинтар	
ч. с. – частина села	
Блкр. – Білокриниця	Псхв. – Посухів
Брж. – Бережани	Ркшн. – Рекшин
Бщ. – Біще	Слв. – Слав'ятин
Влхв. – Вільх овець	Слц. - Сільце
Влщ. – Волощина	Стрг. – Стриганці
Гнв. – Гиновичі	Трст. – Тростянець
Глгч. – Голгоче	Урм. – Урмань
Двр. – Двірці	Юст. – Юстинівка
Жкв. – Жуків	
Жнв. – Жонівка	
Злж. – Залужжя	
Кмрв. – Комарівка	
Кр. – Кур'яни	
Кт. – Кути	
Мчш. – Мечищів	
Нрв. – Нараїв	
Ндрч. – Надрічне	
Ндрж. – Надорожнів	
Н. Лтв. – Новий Литвинів	
Пдг. – Підгайці	

The article analyzes about 500 two and multicomponent microtoponyms of the compound structure of Berezhany and Pidhaysi districts with the purpose of defining structural-wordbuilding peculiarities of names of local microobjects and establishing productiveness of definite structural-wordbuilding models and their formants on the researched by us territory.

Key words: microtoponym, attribute, prepositional constructions, prographical terms, denotation.